

Eerder verschenen bij Uitgeverij Palmslag:

Greep naar de maan (2019), gedichten

Scherven hebben geluk (2018), verhalen

HARM STAPE RT
EEN SCHUURTJE
IN HET HELSE PARADIJS

Roman

palm|slag

Ontwerp omslag: Harm Stapert en vandijk ontwerp, Eindhoven

Ontwerp binnenwerk: Palmslag, Groningen

Fotograaf auteursfoto: Mieke Smit

© 2021 Uitgeverij Palmslag | Harm Stapert

www.palmslag.nl

info@palmslag.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit dit boek mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, internet, fotokopie, microfilm of op welke andere (digitale) wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form by print, internet, photoprint, microfilm or any other (digital) means without written permission from the publisher.

ISBN 9789493059900

NUR 301

Voor Kees

Het is een bonte verzameling van aanhangers, banden en andere nuttige boerenrommel, kasten met openstaande laden volgepakt met gereedschap en niets wat niet gebruikt is. In een schuur valt van alles te zien en te beleven, er is altijd wel iemand die er rondscharrelt. Het is er gezellig; je kan zeg maar bijna wonen in een schuur.

INHOUD

FINISH	13
TUSSENSTOP	17
IN DE CEL	23
NUMMER 1	29
VISITE	35
STALKER	39
DE VROUW UIT BREDA	45
UPDATE	51
NAVROTSKI EN PROSKOVJA	59
NAVROTSKI	65
PROSKOVJA	81
IK BEN NIET ZO LIEF ALS IK BEN	89
DE WATERDIJK	97
ANTONIN ARTAUD (1896-1948):	
HET EXPERIMENT	105
ZOEK EEN BAARMOEDER:	109
MO	113
VOORPRET...	125
BANGLADESH	131
OPEN EN GESLOTEN	151
START	165
BIJLAGEN	171

FINISH

In Holland staat een huis, en ik sta er met mijn rug naar toe. Ik sta op het voetpad dat langs de voorkant van de huizen loopt, met mijn fiets aan de hand. Met vrij uitzicht over het weiland van de kinderboerderij tegenover mij, dat zich uitstrekt achter de sloot en de ringweg. Ik kan rechtsaf of linksaf, het maakt niet uit. Zodra ik op mijn fiets spring ben ik in enkele tellen uit het zicht, van jou en van de burens. Maar ik wacht.

De buurman links achter mij is alleen. Zijn vriendin heeft hem verlaten en ze heeft al haar theepotten, thee-kopjes en theesoorten meegenomen: in dozen gepakt, ducttape eromheen en wegwezen. Met haar verlieten ook alle geuren van thee zijn huis; verdwenen waren de gezellig dansende vlammetjes in de theelichten, de troostende warmte van een kopje vers gezette thee in de kom van zijn handen. Het is een groot gemis. Ik stond een keer buiten in de tuin, ik zag zijn hand boven de rand van de schutting een blad van de klimop beroeren. De hand probeerde het blad een andere stand te laten aannemen.

Buurvrouw rechts achter me vroeg me onlangs nog binnen te komen, omdat ze ergens mee zat. Het hoogpolige tapijt sopte onder mijn voeten toen ik bij de keukentafel aanschoof. Dat vocht was het probleem, een kwestie van ventileren. Ik weet zonder om te kijken dat het bovenraam van haar keuken nu permanent op een kier staat.

Ik voel me onwerkelijk kalm, er is iets stilgevallen bin-

nen in mij. Ik heb het ergste gehad: ik heb de voordeur achter me dichtgetrokken met achterlating van de sleutel – dat wil zeggen mijn reservesleutel – en mijn fiets uit de schuur gehaald. De schuur, met de houtstek er tegenaan: dat is niet niks om achter te laten. Rond oud en nieuw toverde ik met Martijn, een bevriende buurman en wandelmaatje, onze schuur om in een gratis eetgelegenheid voor de buurt met oliebollen en appelflappen. Twee rijen tuinstoelen tegen de wanden, Pink Floyd uit de luidsprekers en berenburg in de glazen. Dat wordt hem niet, komende december.

Ik kan zo, met de rug er naartoe, uittekenen hoe ons huis er van buiten uitziet.

De gevel van de begane grond tot en met de tweede verdieping, recht omhoog, met de naar verhouding te grote raampartijen erin. En achter het raam van de eerste verdieping, het raam van je praktijkkamer, sta je naar mij te kijken tussen de kunststof lamellen door, die je met duim en wijsvinger een beetje uit elkaar buigt. Ik heb je dat vaker zo zien doen. In de eerste bouwtekeningen was er nog sprake van verschil in metselwerk tussen de begane grond en de verdiepingen, wat uiteindelijk niet is meegenomen in het definitieve bestek. Een saaie stadse muur van rode baksteen is het, maar de binnenruimte is adembenemend. Badend in het licht, zelfs als de zon niet schijnt. Geen warmte, warmte kan alleen door de bewoners opgewekt worden. Alle huizen zien er op het oog bewoonbaar uit, warm en gezellig, maar dat zegt niks. Ik kan het weten, ik ben expert op dit gebied.

Linksaf gaan kan niet meer, de altijd loslopende zwarte poedel rent de hoek om en dan is het baasje niet ver. Ik

stap op en peddel rustig, zonder op of om te kijken, over de stoep naar de toegangsweg van ons buurtje. Achter enkele auto's in de parkeerhaven, met de hoge beukenhaag van het hoekhuis in de rug, stop ik en draai een sigaret. Ik kan nu doen wat ik wil. Wat wil ik? Wat ik ook doe, het maakt niet uit. Ik fiets naar het ponylandje aan de rand van het park, waar nu geen pony staat. Die is denk ik al binnengehaald. Op de kleine vijver heb ik dit jaar enkele keren geoefend met onze jongeman; spelevaren in een rubberbootje. Op vakanties waren we erachter gekomen dat hij erg bang was en steevast begon te huilen zodra we aan boord gingen van een veerpont of een rondvaartboot. Op dit kleine water, met de vaste wal vlakbij, durfde hij wel. Geen idee of het ook echt zoden aan de dijk gezet heeft, we gaan volgend jaar als gezin niet op vakantie, en het jaar daarop ook niet.

Ik fiets onze wijk uit, richting Kardinge. Onder aan de kunstmatig opgeworpen heuvel, het is nu een prachtig stukje stadsnatuur, ligt een knooppunt van drie fietspaden. Dit is de enige heuvel in de stad om te trainen met een rugzak om, belast met drie stoeptegels gewikkeld in een oud laken. Omhoog klimmen en afdalen, klimmen en dalen, en nog een keer. Vooral het dalen voel je als je dat al tijden niet gedaan hebt. En wanneer doe je dat in Nederland? Op de sportschool kun je het nabootsen op de loopband, maar dat is een povere afspiegeling van een slingerend pad dat bedekt is met steenslag, dat bovendien verraderlijk glibberig kan zijn als je het weer tegen hebt. Ook de schouders beginnen te protesteren. Martijn en ik oefenen hier als voorbereiding op onze wandeltochten in het Teutoburgerwald. De Hermannsweg loopt weliswaar

over de kam van de heuvels, maar om het wandelpad te bereiken moet je in de ochtend omhoog en aan het eind van de middag omlaag. En gaandeweg de route moet je vaak nog wel een paar keer omhoog en weer omlaag. En dat een week of twee weken lang.

De fietspaden onder aan de heuvel hebben de vorm van een Andreaskruis: twee elkaar schuin snijdende brede fietspaden en een kleinere dwars erop. Dit smalle pad voert me elke dag van de school waar ik lesgeef via het winkelcentrum naar huis en andersom. Wat heb ik hier de afgelopen weken vaak gestaan, dag in dag uit, besluiteloos. Zo van school hier naartoe gefietst en afgestapt. Gefantaseerd hoe het zou zijn om niet naar huis te fietsen, maar een van de brede fietspaden te nemen en maar te zien waar ik uit zou komen. En van daaruit een ander fietspad te nemen en nog een, nog verder van huis, naar een plek waar ik mezelf zou kunnen zijn. Zo'n plek moet er toch zijn, ergens.

Vandaag is het zover, vandaag is het echt. Ik ben vrij om één van de andere fietspaden in te slaan. Op de bagagedrager heb ik een plastic tasje onder de snelbinders geklemd, volgestopt met schone T-shirts, sokken en ondergoed. Dat is alles wat ik bij me heb, m'n hele bezit.

TUSSENSTOP

‘Ik ben rechtstreeks hier naartoe gefietst, Pepyn, ik had het zo koud en ik wist niet waar ik anders heen moest gaan.’

‘Ja, het is wel echt herfst nu,’ zegt Pepyn, hij schudt besluiteloos zijn hoofd. ‘Je gaat dus niet terug naar huis begrijp ik? Ik bedoel: je bent eigenlijk dakloos, daar komt het dan op neer.’

‘Klopt,’ zeg ik. Ik zet mijn lege koffiekopje op tafel en kijk hem, hoop ik, niet al te smekend aan. ‘Mag ik alsjeblieft een paar weken bij jou slapen, tot ik wat anders gevonden heb?’

‘Tja, dat moet dan maar,’ zegt hij met een twinkeling in zijn ogen. ‘Er is ook nog zoiets als nachtopvang voor daklozen of de eerste de beste brug om onder te slapen maar nee, dat wil ik je niet aandoen. Je kan wel even hier blijven ja.’ Hij denkt even na en staat dan op. ‘Kom maar even mee boven kijken, ik heb het rommelkamertje bijna helemaal leeggehaald, want ik wil nieuw behang op de muren, maar dat kan wel even wachten. Het heeft sowieso geen prioriteit. Er staat nog een oud ledikant in, wat dozen en een paar afgedankte stoelen. Je krijgt wat beddengoed van mij en dan is het zo gefikst.’

‘Ik ben zo in de war, Pepyn,’ verzucht ik als we weer beneden zijn. ‘Ik voel me zo ongelukkig daar, al heel lang eigenlijk, maar ik bleef maar en bleef maar. *Volhouden*, hield ik mezelf steeds voor, niet scheiden, want dat heeft zo’n

impact op Jordy.’

‘Ik weet het,’ zegt Pepyn.

Dat klopt, hij weet het. We zijn elkaars beste vriend en zoeken elkaar regelmatig op. Soms spreken we af in de stad om ergens een hapje te eten en daarna een potje poolbiljart te spelen. We kennen elkaar al heel lang en weten van elkaars pijn, vooral de pijn die we als kind hebben ervaren. Ik heb geen goede start gehad en hij evenmin. Een leven lang ben je daarna bezig om de schade te repareren, voor zover dat mogelijk is. Die schade is kort samen te vatten in het zinnetje: *ik ben het niet waard*. Je doet wat je kunt om de zielenpijn draaglijk te maken, te verzachten, zodat je voor het oog van de wereld nog enigszins kunt functioneren. En natuurlijk schakel je daar hulp bij in. We hebben voor de grap eens een lijstje gemaakt van alle therapeuten die we in de loop der jaren verbruikt hebben; met wisselend resultaat, maar nooit met een eindresultaat. Pepyn en ik hebben beiden als kenmerk dat we altijd het gevoel hebben niet goed genoeg te zijn; niet goed genoeg voor een relatie, niet voor een baan, niet voor iets moois, alleen voor jezelf. Ik denk al zo lang ik leef: straks, ooit, op een dag val ik door de mand. Dan wordt het iedereen in mijn omgeving duidelijk dat ik niet deug als vader en echtgenoot, dat ik geen prima kerel ben, geen nauwkeurig werkende postbode. En nu helemaal: heb ik nog wel bestaansrecht? Hoe moet het nu verder? Ik ben bang dat ik vanaf nu de schijn niet meer op kan houden dat ik naar behoren functioneer. Het is herfstvakantie, dat scheelt, ik ben vrij van school en hoef alleen in het weekeinde op te draven als postbode. Ik heb de mogelijkheid om intensief op zoek te gaan naar andere woongelegenheid. Dat zal ook moe-

ten en wel zo snel mogelijk.

‘Een plek waar ik mezelf kan zijn, dat heb ik nodig,’ zeg ik strijdlustig. ‘Met al m’n eigen spulletjes om me heen.’

‘Waar ter wereld is zo’n plek waar je helemaal jezelf kunt zijn?’ vraagt Pepyn op licht spottende toon. ‘Dan wil ik daar heel graag naartoe! Want volgens mij bestaat die plek alleen in je eigen hoofd, als je geluk hebt.’

‘Hm, dat is zo,’ geef ik toe, ‘daar heb je wel gelijk in.’

‘Maar voor de *time being*,’ grinnikt Pepyn, ‘in ruil voor kost en inwoning, om het maar zo eens te zeggen, kun je me deze en volgende week mooi helpen met het winterklaar maken van de tuin.’

Dat is normaal gesproken niet heel veel werk volgens mij, zeker niet als je met z’n tweeën bent. Wat snoeiwerk, het gras voor de laatste keer maaien, al het dode blad tussen de vaste planten vegen als vorstbescherming, de waterleiding naar de buitenmuur afsluiten en leeg laten lopen. O ja, zaad- en vetbollen ophangen voor de vogeltjes en ook wat op de grond strooien voor bijvoorbeeld de roodborst.

Volgens Pepyn gaat die vlieger niet op. Althans, hij wil dat alles wel doen, maar pas nadat we het oude tuinpad verwijderd hebben en een nieuw pad aangelegd hebben, vanaf het huis helemaal naar achteren tot aan de schuur. We praten hier over zeker twintig meter! Halfweg moet het ook nog uitdijen tot een ruim terras, grenzend aan de kikkerpoel. En geen gewoon pad van stoep- of grindtegels moet het worden, nee, Pepyn heeft flagstones in gedachten. Wat heet in gedachten, hij heeft een tweedehands partij op de kop getikt en die gaan we overmorgen, met een tweewielige aanhanger, ophalen. Maar de aanhanger huren we morgen al, zo is het plan, om alle oude tegels

af te voeren. Aan de slag dan maar. Eigenlijk mag ik m'n handen dichtknijpen dat we dit gaan doen, het zware werk verdringt de zorgen.

Flagstones hebben een onregelmatige omtrek, de onder- en bovenkant zijn ook niet vlak maar hebben allemaal vreemde puisten en holtes. Als we eindelijk, twee dagen later dan Pepyn in gedachten had, hiermee bezig gaan begint het echte werk: puzzelen en proefleggen, alleen wegen de puzzelstukjes geen gram maar een kilo of wat. Als een strekkende meter zonder een spoortje twijfel door ons beiden is goedgekeurd verplaatsen we het naar het gazon naast het pad. We strooien specie op het zandbed en harken dat erdoor, met de tuingieter sproeien we het zand-speciebed nat en plaatsens het patroon van stenen terug. Met een rubberhamer tikken we elke steen behoedzaam aan, zodanig dat hij stabiel ligt. We dichten ook meteen de hier en daar behoorlijk brede voegen af. Dan is een van ons alweer op de knieën aan het puzzelen geslagen met de volgende strekkende meter. Het is zwaar werk, er worden spieren aan het werk gezet die je in het gewone, dagelijkse leven nauwelijks gebruikt en dat voel je. Ik ben stiekem een beetje opgelucht dat het weekend nadert en ik aan de bak moet als postbode; alsof dat geen zwaar werk is, maar mijn lichaam is daarop ingesteld.

Mandy en ik fietsen samen op. Dat doen we vaker als dat zo uitkomt, als onze wijken een beetje bij elkaar in de buurt liggen. En dan ketsen wij niet maar onze volle posttassen wel, waardoor één van ons de stoeprand schampt en de ander gevaarlijk midden op de rijweg belandt. En ik krijg altijd de schuld en dat is altijd terecht, omdat

ik drukker deelneem aan het gesprek dan aan het verkeer. Dat komt door haar, dus uiteindelijk is het haar schuld. ‘Kijk eens, mijn broek zit zo raar, net alsof ik een piemel heb!’ En hup, daar gaan we weer richting weg en stoeprand.

‘Lieverd, wil je wat voor me doen?’ Met de smekende toon van een meisje in nood en daar gaat-ie weer, bijna geschept door een chauffeur van het eigen bedrijf. Ik mag je wel, Mandy, jij eigengereid stuk vreten.

De zorgen komen 's nachts in alle hevigheid hun plaats opeisen, naast de tranen, het schuldgevoel en de angst voor hoe het nu verder moet. Ik voel me helemaal niet meer kalm, zoals toen ik ons huis verliet, in mij heerst een wanorde van indrukken en onverwerkte gevoelens. Ik lig maar te draaien en te woelen en als ik toch even in slaap dreig te vallen schrik ik badend in het zweet wakker van vreemde, zich herhalende dromen.

... Ik loop de trap op en zie de badkamerdeur half open staan. Ik kijk naar binnen, je staat met je kleren aan onder de douche. ‘Is dat niet een beetje raar?’ vraag ik. ‘Het is simpel,’ zeg je, ‘ik wil niet dat je thuis bent, maar je bent wel thuis en ik heb zin om te douchen, dus dan douche ik maar met de kleren aan.’ Ik stommel de trap af naar beneden en loop naakt de voordeur uit, alle bedden die langs de stoep geparkeerd staan zijn afgehaald of hebben geen matras. Behalve ons bed, ik heb geen keus.

... Jij zit beneden op de bank, in de moderne en ruime woonkamer. Jij bent altijd ergens beneden en ik ben altijd boven of op weg naar boven, soms rechtstreeks vanaf de voordeur. Daar bevindt zich een rommelig zoldertje met

een potkachel, oud hout, stof en spinrag. Dan stook ik het zoldertje lekker warm. Naast ons huis staan een stuk of zeven flinke bomen, waarvan ik alleen de uitlopers en dode stukken wegsnoei. Zo kan ik de voorraad aanvullen en toch de bomen behouden. Ik weet niet wat voor bomen het zijn; ze hebben veel stam en lange takken, met naar verhouding een bescheiden kruin. Tegen de muur geleund staat een halve schuur zonder deur, waarin een stapel gebruikte planken ligt, een restant aan houtblokken en een stuk of wat jutezakken met een brandbaar allegaartje erin. Maar ik moet het zuinig aan doen, af en toe de potkachel flink opstoken en uit laten gaan, dan blijft het nog meer dan een uur aangenaam warm op het zoldertje.

... Ons nieuwe huis, pas opgeleverd. Het lukt maar niet om het af te werken, we hebben grootse plannen maar die vallen in het water. Bij elke bui regent het ook in huis, het water loopt langs de muren omlaag en bederft de net aangebrachte verflagen. Doorweekte banen behang laten los en hangen druipend in de holle binnenruimte van het huis. Het is dweilen met de kraan open.

IN DE CEL

‘Pepyn, Pepyn!’ roep ik enthousiast met de telefoon nog aan mijn oor. Hij zet de kruiwagen neer en komt naar me toe.

‘Pepyn, ik heb een nieuwe plek, in een cel bij de fraters van Utrecht.’

‘Een cel? Wat bedoel je?’

‘Monniken in een klooster toch, die trekken zich ’s avonds terug in hun eigen cel, het enige privé dat ze hebben.’

‘Oké, ja, maar we hebben hier in de stad toch helemaal geen klooster?’

Er is inderdaad geen kloostergemeenschap in de stad, maar het kloostergebouw is nog wel in gebruik als spiritueel centrum, allerlei cursussen en lezingen worden er gegeven. Ook de kapel wordt nog steeds gebruikt voor vieringen, geleid door de drie fraters die in het gebouw zijn blijven wonen. Er is een twintigtal leegstaande cellen op de eerste verdieping, die als tijdelijke opvang gebruikt worden voor mensen zoals ik, die om uiteenlopende redenen plotseling geen dak meer boven hun hoofd hebben. Tot begin januari mag ik blijven en dan is het *schluss*, over en uit; na drie maanden zou ik kunnen proberen een huurovereenkomst af te dwingen en dat willen de fraters voorkomen. Er staan, en dat is niet bij wijze van spreken, meer mensen in de rij. Ze bieden ook geen geestelijke bij-

stand. ‘Moeilijke gesprekken doe je maar in therapie of zo, wij verzorgen alleen de praktische opvang.’ Zo is dat, ze genieten AOW.

‘Dat winterklaar maken van de tuin, daar is helemaal niks van terechtgekomen,’ zeg ik hoofdschuddend.

‘Nee,’ zegt Pepyn lachend. We staan met een glas bier in de hand ons werk te bewonderen. Het is een heel andere tuin geworden, met een zuidelijke uitstraling, echt een tuin om in te wonen op lange zomerdagen.

‘Ik red me er verder wel mee,’ zegt Pepyn, en hij drukt me vaderlijk tegen zijn borst. ‘Ik kom je volgende week of zo wel eens opzoeken in je cel, ik ben benieuwd.’

Ik wijs een vluchteling uit een Afrikaans land in welke kast de hagelslag hoort. Hij blijft volhouden Engels te kunnen spreken, we redden ons met gebarentaal. In de *freezer* wijs ik hem waar de kaas moet. Dat is niet het goede woord, ik heb de term van hem overgenomen. Dan is er nog een meisje uit België dat voor haar studie een stage volgt en geen kamer kon vinden. Er staat een bed in mijn cel, een garderobekast en een klein vierkant tafeltje met een stoel met rechte leuning. Op het tafeltje ligt het Boek, aan de muur hangt een crucifix.

’s Avonds warm ik een maaltijd op in de magnetron. Na het eten doe ik mee aan een Belgisch-Afrikaans-Nederlands onderonsje tijdens de afwas en na de koffie zit ik een kwartiertje in de kapel voor me uit te staren: *wat heeft een mens nodig?* En laat mij dan op pakjesavond maar proefwerken corrigeren en een borstel door de wc halen, ik vind het allemaal prima.

Ik krijg bezoek van een gerechtsdienaar, mijn aan-

staande ex heeft papieren op laten stellen die ik moet ondertekenen. Ook de vrouw uit Breda komt op bezoek, een gezamenlijke kennis van ons met wie we ooit een eetclubje op wilden richten, wat niet doorging omdat ze ging verhuizen in verband met haar nieuwe baan als inspectrice van de geestelijke gezondheid. We praten elkaar bij in de tuin en eten een magnetronmaaltijd in de gezamenlijke keuken. Bij het afscheid drukt ze zich stevig tegen me aan, intiemer dan ik me kan herinneren van vorige gelegenheden. Vindt ze het eigenlijk wel leuk dat ik straks vrij man ben? Heeft ze misschien stiekem altijd een oogje op me gehad? We spreken af dat ze me komt opzoeken als ik weer op mezelf woon.

Behalve met werken vul ik mijn dagen met het verzamelen van spullen. Ik heb een nieuw beklede oortjesstoel op de kop getikt, een ietwat versleten zwarte leren bank en een niet al te grote eettafel met drie stoelen. Van pa en ma heb ik wat bestek en serviesgoed gekregen, een emmer, een teiltje en een plastic pendule. Ik mag de spullen tijdelijk opslaan in de grote kelder onder het kloostergebouw, tot ik een nieuwe plek gevonden heb.

Maar dan: de avonden... als ik in de kapel heb gezeten, als ik koffie gedronken heb, als het stil wordt in het grote huis. Ik zit in mijn cel, met voor mij op tafel een scherp en stevig mes dat ik uit de keuken meegesmokkeld heb. Ik wil het wel; ik pak het mes af en toe en zet het lemmet op mijn pols, ik wil het wel maar ik durf het niet. Avond aan avond speel ik dit gevaarlijke spel met mezelf, zonder verder te komen. Ik kies voor een andere benadering: ik besluit om mentaal af te dalen in de bodemloze put van ellende die ik in me meedraag. Ik daal af naar beneden langs

de niet al te schuine wanden, de zwarte diepte in. Verder omlaag, op de tast. Als de wereld om mij heen beklemmend zwart is geworden aarzel ik of ik niet beter terug kan gaan. Als ik, om dat te bevestigen, nog één keer mijn voet uitsteek stuit ik tot mijn verrassing op een bodem. Ik kniel neer, ik betast de bodem en die is hard en glad. Dus de put heeft een bodem, iedere put heeft een bodem, de bodemloze put bestaat niet! Het lucht op, ik voel een beetje ruimte vanbinnen.

Ook tijdens therapie gaat het hard tegen hard. Als ik op mijn buik lig is het goed; al trekt ze bij wijze van spreken mijn benen eraf, ik vind het prima. Druk, buig en knijp maar een eind weg, dan kom ik beter in mijn lijf. Ik krijg meer energie, ik ben niet langer alleen maar doodop met de nadruk op dood. Als ik me na een tijdje op mijn rug moet draaien krijg ik dat echter nauwelijks voor elkaar.

‘Doorademen,’ zegt ze, ze klopt op mijn borstkas en schudt me met haar handen op mijn borst heen en weer.

‘Ik adem door,’ zeg ik. ‘Ik leef dus ik adem, of is het andersom?’ zeg ik hijgend, terwijl het angstzweet me uitbreekt.

Ze is gestopt met kloppen en schudden, ze pakt me vast in mijn middel, legt haar andere hand op mijn schouder en nog lig ik te happen naar lucht en zoek ik onrustig het plafond af. Het is een effen wit plafond, met een lichtend punt.

‘Wat gebeurt er?’ vraagt ze.

‘Het zweet staat me op het voorhoofd.’

‘Dat zie ik ja. Wat gebeurt er met je?’

‘Het is gewoon te grof voor woorden.’

‘Zeg het toch maar.’